

GYVIEJI ARCHYVAI

Permaina gyvenimo

Iš Mardasavo kilusi ir iki 101 metų amžiaus gyvenusi garsiojo liaudies dainininko ir pasakotojo Petro Zalansko sesuo, dabar jau šviesaus atminimo Ieva Zalanskaitė-Turonienė (mirė prieš porą metų) savo ranka yra parašiusi keletą sąsiuvinų atsiminimų apie įvykius mūsų krašte nuo pat lenkų okupacijos. Dukters Birutės Turonytės-Burienės dėka nemažai tų atsiminimų ištraukę apie Mardasavo ir jo apylinkių gyvenimą iki 1939 metų jau esam publikavę „Merkio krašte“, o dabar I. Zalanskaitės-Turonienės rankraštis pasakoja, kas gi vyko vėliau...

Pas tėvelius man labai gerai, ir parėdų turiu, ir sekasi jaunime, ne paskutinė, ištėkėti nenorėjau. Bet laikas bėga, į priekį reikia žiūrėti – jau svotai pradėjo važiuoti.

Man jie nerūpi, aš nenoriu kitokio gyvenimo. Čia jau tėvai rūpinasi, renka: vienas – neslauno kaimo, kitas – pats nelabai slaunas, trečias – žemės menkos, reikės daug lepeškauti. Vienas atvažiavo, sako, bus čia tau, vaikel, gerai – būsi paci gospadinė. Ir eik, laikas išeiti už vyro, mergų suolo nėra.

O aš nei pagalvoti negaliu, kaip reikės su juo gyventi. Bet pasakyta: eisi už šito, priprasi ir ant užsākų bažnyčioje užsirašėme. Šaukia užsākus. Užgirdo bernas dar vienas, atvažiavo, nori mani už žmoną paimti. Man gerai, gal pakeisiu aną, atvažiuočiau peržiūrų pas jį. Mes su Tėveliu išvažiavom, jis mūs laukė Varėnoje, pasitiko, kad nepaklystume, pasitiko ir jo mama, ir seserys – septynioliktus einanti ir dvylikos metų mergaitės. Gražiai pasitiko. Trobesiai gražūs, gyvulių yra keturios karvės, tik žemė menka, nekokie javai. Bernas man patiko ir aš jam patikau, ir jo mamai. O mergaitės prie manęs limpa. Aš tėvuliui pasakiau, kad už ano nenoriu eiti.

Tėvulis suprato, kad su šituo man panaši pora. Jis tik pasakė, kad čia vargo daug daugiau. Sako: jei nori, eik, bet žinok, kad nebūtų sarmatos dėl tavęs, kad susitiktų žmonės nesakytų, kad negera duktė, ir jo mama kad nesiskųstų. Parvažiavom, pasakiau, kad eisiu už šito. Mama pradėjo mane barti, kol už ano neinu.

Aš Petruliui, broliui, pasakiau viską, ką mačiau – kad sklypas menkas, žemės daug, bet irgi menka.

Mano brolis gero man norėjo, sako: „Tu neklausyk tėvų, eik, kur pati geriau nori. Jie gyvena pavalgę ir apsirėngę, ir tu būsi pavalgusi. Sesula, tu tokia darbininkė, visokio darbo moki, nepradžūsi. O jausiesi laiminga savo valią išpildžiusi“.

Tai ir dabar dėkinga savo broliui, kad paklausiau jo patarimo, kad pati išsirinkau, ką norėjau. Tai ir lengviau gyventi buvo tokiais laikais. Mums abiem buvo gerai, sutarėm abu, vienas kitą išsirinke.

Užsakai

Darom vestuves su Stasiu, kur aš norėjau, – Marcinkonių bažnyčioje padavėm užsakus pas kunigą.

Prasidėjo vasara, laiko mažai, tuoj rugiai reikia pjauti. Berno pusė skubina vestuves – reikia darbininkės. Mes turime viską sutarti, visus reikalus ir kada bus vestuvės. Mama giminių prašo į vestuves. Mums ji sako: vaikai, tarkitės, aš suprašiau gimines ir vestuves, nėra laiko, darbymetė ateina, ko laukti. Susitarėme. Bernas manęs paprašė, kad atvažiuočiau sutartu laiku į Varėną apsipirkti vestuvėm. Aš atvažiavau. Jis manęs paklausė, ko man reikia, ko aš noriu. Visą galėjau man pirkti, ką pasakysiu. Nupirko veliumą, balto šilko, atlaso suknelei, bliuzelei medžiagą, sijonui medžiagą, batelius, šilkamakrę skarą didelę ir žiedus auksinius man ir sau nupirko. Sau nupirko marškinius baltus, abu išrinkome gražius. Visą, ką man supirko, skarą ir žiedus, pasiėmė su savim.

Stasys, mano bernas, sako: nesamdyk muzikantų, aš atsiųsu du su armonika ir skripka. Muzikantai atvažiavo pavakarin, kad kai susi-

rinks jaunimas, jie būtų.

Jaunasis atvažiavo šeštadienio vakarą.

Sekmadienis

Ruošiamės į šliubą. O jaunimas suėjęs dainuoja, virkdo jaunąją, kad kuo daugiau verkėtų.

Dainos apie visą gyvenimą, labai daug mokėjom jų. Tik paklausius žodžių vertki norisi. O jeigu pagalvosi apie gyvenimą, tai negali susilauktyt neverkus. Labai sunkus žingsnis, kurį turi eiti. Nežinai, kas tavęs laukia – ar laimė, ar pražiūtis, vargas. Kas supranta, tam labai didelis smūgis. Viena valandėla visą gyvenimą nulemia.

Kai labai jaunoji verkia, dainos žodžiai graudūs, tai visos, kas turi širdis minkštas, verkia. O moterys iš savo gyvenimo patyrusios verkia, jos jau žino, kokio duona „skani“ marčiose.

Ir vyras svetimas, ir šeima svetima, ir žmonės svetimi. O tu viena kaip paukštė pagauta narve – visur suprask, ko kam reikia, kad būtų gerai ir gražu.

O tėvai pamokina: stenkis, kad įtikitai visiem ir žodžiais, ir darbais.

Nuvažiavom į Marcinkonių bažnyčią, į šliubą, jau buvo po Mišių. Nuėjo jaunasis su svotu pas kunigą. Kunigas pasakė, kad neduos šliubo, nes neatvažiavom Mišių išklausyti. Atvažiuosit rytoj, duosiu, sako. Svotas sako, kad toli važiuoti pas jaunąją, arkliai pavargo, reikia duoti pailsėti. O kunigas kar-toja: rytoj atvažiuosit paimti šliubą. Jaunasis tuomet jam sako: duokit mumi pažymėjimą, paimsiu šliubą pas savo kunigą Rudnios bažnyčioje.

Kunigas kaip šoko kėdę nusitvėris į jaunąjį! Bolševike tu, sako, nori nusivežti

mano parapijos tokią gerą mergą be šliubo?!

Atėjo jaunasis su svotu pas mane ir sako: tai kas gi bus, eik tu pas jį pakalbėti.

Aš nuėjau ir prašau, kunigas liepia man su juo neimti šliubo. Sako: jis negeras, jis bolševikas, tu už jo gerai negyvensi, neik už jo.

Aš kunigui pasakiau: kaip gyveniu – nežinau, bet šliubą turiu imti, veseilia suruošta dviejose pusėse. Kas padengs kaštus jaunajam ir man? Aš šliubą imu. Tada kunigas sako: taigi jūs ant Mišių neatvažiavote, nuodėmė. Aš sakau: žmonės valgyti norės, arkliai nešerti, kelias tolimes. Kunigas vėl pri-mena, kad Mišių neišklausėm ir jo paliepimo neišpildėm. O aš jam pasakau: „Kam atleista ant žemės, tam ir danguje bus atleista. Jei jūs atleisite, bus atleista ir Danguje. Aš iš savo bažnyčios su liudijimu nenoriu išvažiuoti“. Kunigas lyg pasidarė kitokis, sako: aš tavęs be šliubo neišleisiu ir savo uždarbui kitam kunigui neatiduosiu, man pačiam būtų negražu. Ir nuėjo šliubo duoti. Tai buvo kunigas Zenonas Butkevičius 1939 m. liepos 23 d.

Tai va, koki patarimai, kaip reikė iškęsti. Širdis suakmenėjo nuo tokio pamokinimo. Išvis laikias neverkus, bet jautiau širdies skausmą. Kai užgiedojo vargonininkas giesmę „Nuženk, Dvasia Šventoji“, gali numirti iš gailėsčio. Pasižadi prieš Dievą visam gyvenimui.

Aš kai tekėjau, Tėvulis davė pasogą – tūkstantį litų, dviejų metų kumelį, spintą gražią su veidrodžiu ir kuparą gražų (Eišiškių darbo). Spintų labai mažai katri merga turėjo, užteko tik kuparo. O mūs tėvulis visom dukterim davė ir spintas.

Mano buvo gražiausia, su veidrodžiu. Mažai kas tokią turėjo gražią. Kai parvežė marčią, mane, ir su tokiu kraičiu, visi dyvinosi, kad Turonis tokią bagotą žmoną parsivežė. Ir kumelį kartu prie ienų pririštą parvedė. Suėjo visi pažiūrėti ir apteisti, vertę nustatyti. Bet įvertino gerai – viskas gražu. Moterys suėję teisė, kad ir šičia mergų yra, ko važiuoti taip toli. Jom buvo pavydu, kad jų dukterų neėmė už žmonas, parsivežė iš toliau, net iš kitos parapijos, mandros labai buvo.

Labai anyta gražiai pasitiko. Dar tik sustojo prie gonkų arklys, ji atėjo, pasisveikino, pasibučiavo dar vežimė. Aš išlipau ir ant arkliaus stuomenį drobės uždėjau. Dėdė Daminas Puzeliavičius pas gonkas pasitiko mus abu su vyno stikleliais ir su lėkšteli. Atėjom pirkioje, sustojom pas stalą.

Stalas nebuvo valgiais apdėtas, nes laukdami marčios parvežant, gimines „sodą“ parėdė ir lopšelių pakorė, dainuodė ir lopšį su lėle supa. Svotas stalą išpirkti turi už butelį ir saldinius. Tada gimines išėina iš užstalės, leidžia pulką.

Svočia užklojo mano staltiese stalą. Ant sienos pakabino gražų rankšluostį. Už stalo sėdėjau apsisupusi gėlėta skara šilkamakre.

Anyta atėjo, pasisveikino, pasibučiavo, nusupo skarą. Aš jai uždėjau stoną drobės už tai, kad atėjo nusupti, ji patenkinta marčiu, labai gražus toks elgesys.

Sunešė, sudėjo valgius ant stalo ir degtinės. Mums,

Ieva Zalanskaitė-Turonienė

jauniejams, reikia pirmiausia išgerti, kuriuos atnešėm stiklelius. Mes biski nugėrėm, o paskum išplylėm už stalo kampo. Svotas pirmiausia pakalba ir visus ragina valgyti, gerti. Visi išgeria, pavalgo, sako: reikia padainuoti. Bet čia svotas paklausia, ar viskas gerai? Pabrolis atsako, kad viskas gerai, tik degtinė neskanė, karti. Visi sušuko, kad visiem karti, neskanė, reikia, kad jauni pasaldytų, tai bus saldi. Ir pradėjo dainuoti „Karti karti“. Nusgandau, kaip dabar bus prieš visus. Mano vyras labai gražiai mani paėmė už rankos, atsistojom, apkabino ir pasibučiavo.

Mūsų pirmas pasibučiavimas prie visų akių buvo. Visi labai daug plojo, kad mes drąsiai ir meiliai pasibučiavom. Tada prasidėjo visokios dainos. Svotas žiūri visos tvarkos ir vėl sako: nežinia, ar sveiką parvežė marčią, ar šokti moka, ar neraiša.

Liepė muzikantam groti smagią polką, svotas pašokinio. Jam uždėjau rankšluostį ant kaklo, padėkojo. Tada pabroliai iš eilės visi šokino. Visiem uždėjau rankšluosčius. Penki muzikantai, aš visiem rankšluosčius irgi daviau.

Bus daugiau

Parengė
Diana ZUBAVIČIENĖ

Dainavos apygardos partizanai

1949 metais vasario 16 d. Radviliškio rajono Markučių kaime, Lietuvos partizanų vadų sąskrydyje, Lietuvos teritorija buvo padalinta į devynias karines apygardas – Džukų regionas jau anksčiau buvo pavadintas Dainavos apygarda, kurioje veikė dvi Šarūno ir Merkio rinktinės (pastaroji, žuvus pulkininkui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui, buvo pavadinta jo vardu); Merkio rinktinėi priskirti 4 batalionai: Varėnos, Merkinės, Druskininkų ir Marcinkonių

rašyta, kaip sargybiniai ginčijosi dalydamiesi nukryžiuotojo Kristaus drabužį, o čia sribai susirėjo dėl laimikio už nužudytus partizanus... Būdavo atvejų, ypač žiemą, kai partizanų kūnas išniekinę vienam miestely veždavo į kitą, iš ten raportuodavo savo vyriausybei apie „žygdarbį“ ir gaudavo po keletą sidabrinių.

Kadangi Bieliauskas buvo paskirtas vyriausiuoju operacijos vadu, jo žodis buvo svarus. Į vežimą sukrovė la-vonus, ant viršaus pasodino

B. Krisiulevičių ir nugabeno į Daugus. Suguldė sribų kieme šalia kelintą dieną gulintį Juozo Kašėtos-Tumo.

Ruošdamiesi fotografuoti, B. Krisiulevičiui liepė pakelti partizanų galvas ant rasti-galio. Kartu su čekistų raportu istorikas A. Kašėta KGB archyvuose rado su šia akcija susijusias 7 nuotraukas. Vienoje eilėje suguldyti 7 vyrai netilpo objekte, todėl teko fotografuoti du kartus – iš kairiojo ir iš dešiniojo krašto. Nuotraukose matyti B. Krisiulevičius, J. Kašėta-Tu-

mas, sustatyti partizanų ginklai, asmeniniai daiktai bei šaudmenys.

Varėnos Dainavos apygardos partizanai aktyviai kovoję istisą dešimtmetį. Partizanams talkino kiekvienas kaimo žmogus, visi aukojosi siekdami tautos išlaisvinimo. Tačiau didžiausią auką atidavė tie, kurie pačiame jaunystės žydėjime savo krauju palaistė Lietuvos nepriklausomybės medį, – būtent Lietuvos partizanai. Deja, po daug metų jų pagerbimui ir įamžinimui skiriama mažai

dėmesio.

Valdžios institucijos neskyrė lėšų ir dėmesio žuvusiųjų už Lietuvos nepriklausomybę atminimo įamžinimui, todėl iniciatyvos ėmėsi patys politiniai kaliniai, tremtiniai ir laisvės kovų dalyviai.

LPKTS Varėnos filialo iniciatyva per dvidešimtpenkmetį iš sąvartynų, apleistų rūšių, šulinių ir žvyruobių iškasti išniekintų partizanų palaikai ir perlaidoti bei įamžinti Merkinės kryžių kalnelyje, Daugų ažuolų me-

moriale, Senosios Varėnos, Perlojos, Nedzingės, Marcinkonių, Liškiavos, Vazgirdonių, Palkabalio, Paručių miškuose ir kt. jų žūties ir perlaidojimo vietose. Iš viso įamžinta apie 670 žuvusiųjų. Įamžinant granito plokštėse iškalta apie 2400 ženklų. Už kiekvieną raidę reikėjo sumokėti po pusantro lito. Reikėjo lėšų (apie 35000 Lt). Parėmė JAV, Kanadoje, Australijoje gyvenantys lietuviai ir Lietuvoje geros valios žmonės. Noriu padėkoti Jonui Kibildžiui, kuris granito plokštėje iškalė 323 partizanų vardus, pavardes, slapyvardžius su gimimo ir žūties datomis perpus mažesnėmis kainomis.

Pabaiga. Pradžia Nr. 64,
65, 66, 67

Vytautas KAZIULIONIS